

החכמה עקר גדול ויתד שכל היחסים תלויין בה (מאירי)

קשה לשכחה

פתחא דסוגיא

מכיון שהחכמה היא עקר גדול ויתד שכל היחסים תלויין בה, צריך אדם להשתדל בה תכלית ההשתדלות, ולהיות תורתו קבע ושאר הדברים עראי. וכן שירגיל עצמו באכילת הדברים המעמידים את הלמוד, הן במאכל התמידי כלום ובשר, שיהא מזונו בדקים ובמבושלים כתיקן, ובאותן שאין מטמטמין את הלב. הן ביין וברקחי הסמים, הידועים להועיל בכח הזכרונות, והוא אמרם חמרא וריחני פקחין. וכן לשמור עצמו מהדברים המשכחים והמטמטמים את הלב, כלב בהמה וזיתים מלוחים וכיוצא באלו הענינים, על הדרכים שהתבאר ענינם בספרי הרפואות. ואם תגבר בו ליחה, עד שלא יספיקו התמדות מזונו במאכלים הדקים, יקח לפעמים דברים לטהר הראש, ואכל מן המרקחות, ובלבד שיזהר מן ההרכבות היוצאות מן הגדר, ומן הבטוחים שבהם (מאירי הוריות יג).

ביאורא דתלמודא

ומה האוכל ממה שעכבר אוכל משכח - ממה שנשאר מאכילת פיו או ממה שנפל מפיו, אבל אם אוכל מכבר שנשך ממנו ונשאר מן הככר וקולף האדם מקום נשיכתו, ודאי אין בו משום שכחה (שו"ת מילי דאבות). **האוכל לב של בהמה** - שעיקר החכמה הוי בלב, ואבר מכוון כנגד אבר (שו"ת האלף לך שלמה). צריך לזהר במאד מאד שלא לאכול שום לב בהמה וחיה ועוף, כי שם תכלית שורש התקשרות נפש הבהמית, ואם יאכלהו האדם, מתקשרת בו נפש הבהמית ההיא לגמרי, והיצר הרע מתקשר בו. ומטעם זה גם כן אמרו רבותינו ז"ל שהאוכל לב בהמה גורם לו שכחה וטיפשות הלב (שער המצות פ' וילך). **והשותה מים של שיורי רחיצה, והרוחץ רגליו זו על גבי זו** - כחדא חשיב להו, הואיל ושניהם איירי מענין רחיצה (באר שבע). **ויש אומרים אף המניח כליו** - מלבושיו - **תחת מראשותיו** (רש"י). והא דתנן בריש תמיד ומניחין אותן תחת ראשיהן, הא אוקימנא התם דלאו דוקא תחת ראשיהן ממש אלא

כנגד ראשיהן. ומיהו התם מפרש טעם אחר, משום שיש בבגדי כהונה שיש בהן כלאים כגון אבנט, ואין מותר להשתמש בהן אלא בשעת עבודה (באר שבע). **עשרה דברים קשים ללימוד** - שהעושה אותן יהא קשה לשמוע (רש"י). **העובר תחת הגמל, וכל שכן תחת גמל עצמו** - העובר תחת אפסר גמל, ותחת גמל עצמו כחדא חשיב להו (רש"י). **והעובר מתחת ריח רע של נבילה** - כלומר ההולך ומריח ריח נבילה דכל ההולך ומריח הוי עובר תחת אותו ריח שהריח הולך ועולה (רש"י). **והאוכל בשר מזהמא ליסטרוך** - אותו כף שבוחשין את הקדרה קרי להו הכי על שם שמעבירין הזוהמא לצדדין [תרגום של צד הוא סטרוך] (רש"י). **ויש אומרים אף הקורא כתב שעל גבי הקבר** - כשהכתב בולט (טעמי המצוות ר"ח ויטאל פ' ויחי). **אור מגדל משכח** - מי שעומד סביב למגדל ורואה אוריה ומראה גובה שלו (רש"י). וטעם הדבר הוא כיון שמרדו בהקב"ה ובנו אותו להכעיס, מי שישן באורו משכח למודו (הערוך).

ליקוטא דתלמודא

אמרו חז"ל (הוריות יג) לגבי דברים המביאים לידי שכחת תלמודו:

ומה האוכל ממה שעכבר אוכל משכח, האוכל עכבר עצמו על אחת כמה וכמה.

ועוד אמרו (שם ע"ב) גבי מאכלים הקשים לשכחה:

תנו רבנן חמשה דברים משכחים את הלימוד, האוכל ממה שאוכל עכבר וממה שאוכל חתול, והאוכל לב של בהמה, והרגיל בביתם, והשותה מים של שיורי רחיצה, והרוחץ רגליו זו על גבי זו. ויש אומרים אף המניח כליו תחת מראשותיו. עשרה דברים קשים ללימוד העובר תחת הגמל, וכל שכן תחת גמל עצמו, והעובר בין שני גמלים, והעובר בין שתי נשים, והאשה העוברת בין שני אנשים, והעובר מתחת ריח רע של נבילה, והעובר תחת הגשר שלא עברו תחתיו מים מ' יום, והאוכל פת שלא בשל כל צרכו, והאוכל בשר מזהמא ליסטרוך, והשותה מאמת המים העוברת בבית הקברות, והמסתכל בפני המת, ויש אומרים אף הקורא כתב שעל גבי הקבר.

עוד אמרו ז"ל (סנהדרין קט) גבי מגדל:

אמר רבי יוחנן מגדל [שבבל], שליש נשרף שליש נבלע שליש קיים. אמר רב אור מגדל משכח.

אור תורה

רק השמר לך ושמר נפשך
מאד פן תשכח את הדברים
אשר ראוי עיניך ופן יסורו
מלכתך כל ימי חייך והודיעתם
לכניך ולבני בניך. (דברים ד ט)

ותמנך על הגלגל שלש
פעמים ויקרא אל ה' ויאמר
ה' אלי תשב נא נפש הגלגל
הזה על קרבי. (מלכים א יז כא)

האידנא אליבא דשמעתא

אכילת לב של עוף

איתא בספר התשב"ץ (תשב"ץ קטן סימן תקנח) שהמהר"ם מרוטנבורג לא היה אוכל לב של עוף, אע"פ שבגמרא מוזכר רק לב של בהמה שהוא קשה לשכחה. והנה מדברי הרמ"א (שו"ע יו"ד סימן י"א ס"ד) נראה שאין לחשוש לזה, וז"ל: 'מקצת שוחטים נוהרים שלא לשחוט שום אווז בטבת ושבת, אם לא שאוכלים מלבה. משום שקבלה היא בידם שיש שעה א' באותם חדשים, שהשוחט בה אווז ימות השוחט אם לא יאכל ממנה. ונוהגים לאכול מן הלב'. ע"כ. אמנם בש"ך (יו"ד סימן עב סק"ב) מביא דברי התשב"ץ, ומוסיף לומר שראה שכן נוהרין בזה. ובדרכי תשובה (שם) כתב שאין הכרח שהש"ך חולק על הרמ"א, שאפשר לומר שהרמ"א כתב ענין זה רק לאלו הנוהגין לאכול לב של עוף, אך לאלו שנהגו איסור בזה יתנו להם ממקום הכבד והרגל וכמו"ש הש"ך (יו"ד סימן יא סק"ד).

אמנם כל זה הוא רק מצד דיני איסור ההיתר, אך מצד ענייני קבלה כבר כתב האריז"ל (שער המצות פר' וילך), שאין לאכול לב של עוף, וז"ל: 'צריך לזהר במאד מאד שלא לאכול שום לב בהמה וחיה ועוף, כי שם תכלית שרש התקשרות נפש הבהמית, ואם יאכלהו האדם מתקשרת בו נפש הבהמית ההיא לגמרי, והיצה"ר מתקשר בו'. ע"כ. והוסיף עוד לומר בספר נגיד ומצוה (ד"ח ע"ב). 'שלפעמים יתגלגל איזה רוח באותה בהמה או חיה ועוף, ואז ידבק באוכל אותם, כי נודע שמשכן הרוח הוא בלב'. עכ"ל. וכך גם הכריע במג"א (או"ח סימן ק"ע סק"ט).

אכילת כבד

ולגבי ענין אכילת כבד, הנה מצאנו לחז"ל שאכלהו. כמו"ש ז"ל (חולין מה). שר' שמעון היה אוכלו. וכמו שפירש רש"י שם, דקסבר שהנשמה תלויה בו, ולכן אכלו משום בריאות. אמנם אפשר לומר שזהו רק במקום הצורך, ובלאו הכי איכא חשש שכחה. אך מדברי הפמ"ג (יו"ד סימן ק"י סק"ג) משמע שאין לחשוש בכבד כלל משכחה. אולם עיין בכף החיים (סימן קנו ס"ק כח), שמבאר שלפי דברי האריז"ל שעיקר גילוי

הנר"ן הנפש רוח נשמה הם במוח לב כבד ושם מושבם, נראה שאין לאכלם. אמנם כבר העירו על ענין זה כמה תשובות האחרונים, שמצאנו לגדולי ישראל שנהגו לאכול כבד, ולא מצאנו בפירוש בדברי האר"י לאסור. וכמו שהביא במשנה הלכות (ח"ג סימן ס"ב), וז"ל: 'והדברים צ"ע דמעולם לא ראינו נוהרים בזה ואדרבה הצדיקים נוהגים דוקא לאכול כבד בש"ך. ע"כ. וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ה סימן רמ"א) 'ויפה תמה, למה לא שמענו מעולם שיש איזה חשש לאכול כבד בהמה או עוף מפני שמטמטם הלב, ולמה לנו לעבור על דברי קדוש כמוהו ולא נחוש לטמטום הלב'. ע"כ.

האם יש איסור באכילת דברים המשכחים לימודו

כתב בקונטרס התעוררות תשובה (סימן א) שכיון שאמרה תורה (דברים ד ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים וגו', ומיניה למדו ז"ל (אבות פ"ג מ"ד) דכל השוכח דבר אחד ממשנתו, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו. לכן נראה שכל מי שעושה דברים אלו שקשים לשכחה המובאים בהוריות, כיון שעושה מעשה שעל ידי זה שוכח לימודו, עובר על הפסוק רק השמר לך וכו'. שהוא גורם שיסורו ד"ת מלב. וכן כתב ברוח חיים (ח"ב דף ק"ס ע"ד) שכל מי שעושה כל הני דברים המוזכרים בשולחן ערוך (שו"ע או"ח סימן ד ס"ח) הגורמים לשכחת תלמודו, הרי הוא מתחייב בנפשו.

אמנם בספר חסידים (סימן תתר"ח) לא סבר כן, וז"ל: 'אחד שאל מחכם, ואמר, עכברים אכלו מלחמי אם אוכל לאכול מן הלחם. אמר לו ולמה לא תאכל. אמר לו פן אשכח תלמודי, ואני נוהר מלאכול כל מה שמשכח התלמוד, ועתה אני רעב. אמר לו החכם איך חייב עד שישב ויסירם מלב. ואני רואה אותך שאינך עוסק בתורה ואתה פנוי ובטל מדברי תורה, ומוטב לך שלא היית נוהר מדברים המשכחים, כדי שתשכח דברים בטלים שאתה עוסק בהם'. ע"כ. ומבואר בדבריו שאין בזה איסור, ולא דמי ליושב ומסירם מלב. ונראה לדעתנו הוא הדין לאותם הדברים שנזכרו בשו"ע, שאין זה אלא גרמא בעלמא.

עומקא דסוגיא

אדרבא נותנים בו זכירה. ועיין עוד בנגיד ומצוה (דף י"ח ע"ב) שכתב שיכוין בשמות אל אלקים מצפץ שעולים כמנין זית. ועיין עוד בשו"ת שלמת חיים (פ"א סימן מא) שכתב דמכל מקום אין ראוי להרגיל בזה במה שמפורסם בש"ס, אבל יאכל אותם עם שמן זית, ואז מה טוב לכוין. ועיין עוד בכף החיים (סימן קנ"ז סק"ז) שהאריך בזה.

עיקר

החכמה בלב ואבר מכוון כנגד אבר (האלף לך שלמה)

מראי מקומות

- א. הוריות יג.
- ב. הוריות יג.
- ג. סנהדרין קט.
- ד. תשב"ץ קטן סימן תקנח.
- ה. שו"ע יו"ד סימן י"א ס"ד.
- ו. ש"ך יו"ד סימן עב סק"ב.
- ז. ש"ך יו"ד סימן יא סק"ד.
- ח. שער המצות פ' וילך.
- ט. נגיד ומצוה דף י"ח.
- י. מג"א או"ח סימן ק"ע סק"ט.
- יא. חולין מה.
- יב. פמ"ג יו"ד סימן ק"י סק"ג.
- יג. כף החיים סימן קנו ס"ק כח.
- יד. שו"ת משנה הלכות ח"ג סימן ס"ב.
- טו. תשובות והנהגות ח"ה סימן רמ"ג.
- טז. התעוררות תשובה סימן א.
- יז. רוח חיים ח"ב דף ק"ס ע"ד.
- יח. שו"ע או"ח סימן ד ס"ח.
- יט. ספר חסידים סימן תתר"ח.
- כ. מור וקציעה סימן קע.
- כא. שער המצות פ' וילך.
- כב. שו"ת שלמת חיים פ"א סימן מא.
- כג. כף החיים סימן קנ"ז סק"ז.
- כד. ברכות מה.
- כה. אגרא דכלה פ' תצוה ד"ה וזה הדבר.
- כו. רלב"ג מלכים א' יז כא.